

Et brev fra Morten Pontoppidan

af Jon Monrad Møller

Morten Pontoppidan, den kendte højskolemand og præst, har fået sit liv skildret i ikke mindre end to bøger af prof. P.G. Lindhardt, en folkelig levnedsskildring fra 1954 og før den to bind fra 1951 og 1953,¹ hvori Pontoppidans levned gennemgås på baggrund af meget grundige arkivstudier. Blandt disse findes også en gennemgang af Pontoppidans livlige deltagelse i samtidens politiske problemer under Estrups styre.² Heri deltog Pontoppidan så ivrigt, at det i 1886 endte med en dom på 4 måneders fængsel, efter at han i grundtvigsk parallel havde udsendt kampskriftet »Et Kirkens Genmæle«, hvor han direkte angreb Estrup.

Men allerede tidligere havde Pontoppidan givet udtryk for, at folkehøjskolen og kirken ikke skulle forblive passive men både i tale og skrift deltage i samtidens politiske diskussioner. Denne anskuelse blev særlig aktuel, da en af provisoriets forsvarer prof. Matzen angreb folkehøjskolerne og påstod, at de fordærvede ungdomme. Herefter blev prof. Matzen og hans organ, højrebladet »Avisen« genstand for Pontoppidans angreb, skriftligt i ugebladet »Tidens Strøm«,³ som Pontoppidan udgav sammen med sin ven F. Falkenstjerne, og mundtligt i foredrag og taler på grundtvigske møder.

Et sådant møde fandt sted på Københavns Højskole på Chr. Winthersvej i oktober 1885.⁴ Et referat i »Politiken« af mødet fortæller, at først talte højskolens forstander F. Falkenstjerne og efter ham en anden af samtidens kendte grundtvigske præster V. Brücker. Efter en pause kom Pontoppidan på talerstolen. Han gennemgik, hvad der var gjort galt i Danmark i de forløbne 85 år, først tabet af Norge, så tabet af Hertugdømmerne og nu Frihedsindskrænkningen. »I 1866 tog godsejerne og Herremændene fat, hvor Tyskerne slap«, og Folketinget blev sat ud af spillet. 3. akt »vil blive Danmarks Tilintetgørelse«. Estrup omtales som en mand, der dresserer heste. Han »forstaar at ride det danske Folk til«. Tabet af Grundloven krænker folkets værdighed. »Det der nu sker, maa vi være enige om maa straffes«. Derfor skal den grundtvigske bevægelse »tage aktiv Del i den nuværende Kamp«.

Men ikke blot »Politiken« havde været til møde på højskolen på Chr. Winthersvej, men også prof. Matzens konservative talerør »Avisen« mødte op med et referat d. 26/10. Det indledes med et lille klap på talerens skulder. Først omtales Pontoppidans inddeling af 1800-tallet i 3 akter. De to første om tabet af Norge og Sønderjylland »gjorde han overordentlig smukt og løftende, men Herligheden varede kun kort... »Tyskeriet« fortsatte hos Godsejere og Embedsmænd, der med Glæde saa Danmarks Sønderlemmelse 1864 og nu regerede os fra 1866 gennem Landstinget. Estrup og Konsorter ville gøre vort elskede Fædreland til et Pendant til et af de tyske Smaariger, f.Ex. Sachsen-Weimar eller Oldenburg... Havde vi haft vor Forfatning fra 1848, vilde Sønderjyderne gerne tilbage til os, men nu ville de ikke mere, og det er Landstingets og Konsorters Skyld. Derfor gjælder det, at den danske Ungdom ikke lader Riflerne staae i Krogen, men væbner sig til Værn for Friheden (!!!)... Med et Sideblik ned til Tyskland siger Estrup: Danskerne ere dog et dumt, dorsk og usammenhængende Folk... Nu havde Pontoppidan først faaet Blod paa Tanden; nu ville han være morsom og fortælle Historien om, hvorledes Estrup vilde tvinge sin Hest til at gaae igennem en Vandpyt osv., og fortsatte derpaa. »Saadan er det, at Estrup styrer Folket. Han sporer det, pidsker det, behandler det, ligesom han behandler sine Heste. Men det skal straffes, hører I unge Mænd. Vi skal frem og op mod Reaktionen, vi skal sejre.« Den var lige haard nok, den Slutning, som for Resten kunde have været sagt med et Par Ord: Gjør Oprør, thi vi kunne ikke hævde vor Ret med Ord, hvor utvivlsom den end er. Men Enden var ikke endda. Nu kom Turen til »Avisen«. Den fik sig et Rap med. Han beskyldte den for at ville indføre den gamle Censur og ophæve Forsamlingsfriheden; han sagde, at dette Professor Matzens Organ kun kæmpede for Absolutismens Gjenindførelse osv. Og han rasede videre, han udslyngede Beskyldninger og Grovheder med en tilsyneladende meget stor Ro og Selvsikkerhed. Endelig blev han træt, hvad Tilhørerne havde været længe; han mærkede, at han ikke havde flere Skjældsord paa Lager. Til Slutning skulle han blot meddele Højskolernes Formaal:

Derfor skulle I Unge ikke mere sidde i Valhal; det gælder ikke at I lære Historie og Sligt her paa Højskolen, men at I lære at tage aktiv Del i det politiske Liv.

Det var Højskolernes Formaal, der blev udtalt saa kort og fyndigt som muligt; det var til at tage og føle paa.

Og ovenpaa den Samling Grovheder og Usandheder, bad han Gud

se i Naade til ham og til hele den frisindede Opposition og hjælpe den til at knuse den reaktionære Tydskeparti osv.

S.M.

Hvem det var, der dækkede sig under underskriften S.M., har prof. Lindhardt ikke oplyst. Det fremgår imidlertid af følgende brev fra Pontoppidan, dateret Hjørlunde pr. Slangerup 9/11 85.

Kære frøken Monrad!

Trods Deres opfordring har jeg ikke hidtil fået lyst til at skrive til Svenn Monrad. Jeg har nemlig ikke kunnet frigøre mig for en fornemelse af, at han blot vilde gå hen med mit brev på »Avisens« kontor og på en eller anden måde benytte det imod mig.

Så længe han er i det selskab, kan man vente alt i den retning. Slet selskab fordærver gode sæder.

Dertil kommer jo også, at sagsanlæggelsen mod mig er kommen imellem. Det er mig ligefrem uhyggeligt at tænke på, at det er den lille Svenn, der er den virkelige sagvolder. Og især gør det mig ondt for hans moder, som hin aften tog mig i hånden og takkede mig varmt for mine ord. Også for Svenn gør det mig ondt. Thi hvad vending sagen end tager, kan han ikke undgå at lide skade derved. Havde hans »referat« ikke været helt så galt, som det var, skulde jeg ikke have rørt ham. Jeg var også fra begyndelsen mest til sinds slet ikke at læse det famøse referat, som folk fortalte mig om, og som blev sendt mig fra forskellige sider i 3 eksemplarer. De lå ulæste i min skuffe flere dage. Men da gik det ved en bestemt lejlighed op for mig, at jeg for sagens skyld, for højskolernes skyld måtte tage fat derpå og gendrive det. Det er jo nemlig straks bleven benyttet som anledning til at mistænkeliggøre højskolernes virksomhed. Derfor er sagen meget vigtig. Og jeg bliver nødt til at benytte alle midler og våben for at få fralagt mig det, der er løjet mig på. Den ting, at jeg ved, hvem der er forfatter til referatet, er i så henseende af stor betydning, og jeg agter at benytte denne min viden, så vel over for retten som over for offentligheden.

Den gode Svenn har muligvis ikke betænkt, hvad han gjorde, da han gav sig til at lege med en mands borgerlige agtelse. Tilbageslaget over ham vil ikke udeblive. Jeg vil ønske for ham, at han ikke vil blive forhærdet under de kollisioner, han kommer ind i. Det er ikke noget godt for et ungt blødt sind at komme ind i.

Men jeg kan intet gøre derfor.

Deres Morten Pontoppidan

Den frøken Monrad, Pontoppidan skriver til, hed Vilhelmine Natalie Monrad og var datter af provst i Marvede Laurits Vilhelm Monrad (1798-1877) og Elisabeth Margrethe Friisenberg (1801-1864). Hun var faster til den i brevet nævnte Svenn Monrad, hvis far var overlærer ved Helsingør Realskole David Monrad (1828-1913). Hun har øjensynlig gerne villet hjælpe sin nevø ud af de vanskeligheder, han havde rodet sig ind i ved sit forsøg som referent, og hun har nok håbet, at sagen kunne bringes ud af verden ved hendes mellemkomst. Men hun har ikke forudset, at »sagsanlæggelsen« efter Pontoppidans mening stillede sig i vejen for hendes hensigt. I sin harme over »Avisens« referat havde Pontoppidan imidlertid tvunget »Avisen« til at lægge sag an, derved at han i »Morgenbladet« erklærede, at »Avisen«s referat« på flere væsentlige punkter er løgnagtig affattet.«⁵

Når Pontoppidan lidt nede i brevet kalder Svenn Monrad »lille Svenn«, har det sin forklaring deri, at han har kendt ham fra sin tid som kapellan i Helsingør fra 1876-78. Svenn Monrad var på det tidspunkt kun en halv snes år gammel.

Svenn Monrads mor hed Anny Justine, f. Unna (1836-1902) og var altså g.m. overlærer David Monrad i Helsingør. Om familien Monrads forhold til Pontoppidan, kan man læse hos P.G. Lindhardt: Morten Pontoppidan I, p. 46. Især syntes fru Monrad at være begejstret for den unge kapellan Pontoppidan. Hun var meget ked af, at han forlod Helsingør, og var aktiv ved indsamlingen til en afskedsgave. Desuden var David Monrad formand for Danske Samfund i Helsingør, hvor Pontoppidan skal have været en flittig gæst. Selv fortæller han i sin bog: »Minder og oplevelser«, at et foredrag i Helsingørs Danske Samfund om den grundtvigske folkehøjskole fik ham til at vove springet fra kapellan til højskoleforstander.⁶

Når Pontoppidan i slutningen af brevet erklærer, at han vil bruge sin viden om, hvem der var referent i »Avisen«, er det vist blevet ved truslen, siden det først efter fundet af dette brev er blevet oplyst. Men hvordan S.M. har haft det under sagsanlæggelsen, kan man kun gætte på. Han var netop blevet student om sommeren, da han om efteråret forsøger sig som referent. At han i nogen grad har overvurderet sin dømmekraft, skyldes vel den unge students optimistiske tillid til sine egne evner, måske parret med en trang til at udfolde sig gennem standpunkter, der stod i stærk kontrast til hjemmets eller i hvert fald moderens. Men han har sikkert ikke tænkt for meget på følgerne af sit stærkt nedvurderende referat.

Noget tyder imidlertid på, at han har lært noget. Af hans senere levned kan man forstå, at han udviklede sig til en meget begavet

mediciner, der efterhånden formåede at gøre sig stærkt gældende som professor i børnesygdomme og gennem et medicinsk forfatterskab gjorde sig kendt ud over landets grænser.

At Pontoppidans vrede var let at fremkalde, får man også at vide hos prof. Lindhardt. Han fremfører et vidnesbyrd om, hvordan Pontoppidan i et selskab, hvor også overlærer Monrads var til stede, blev »saa vred, saa ustyrlig, saa heftig«, at stemningen blev pinlig og Pontoppidan tavs resten af aftenen.

På den anden side kan man godt forstå, at Pontoppidan er blevet opbragt over, at hans kamp for højskolernes og landets politiske frihed igennem det famøse referat blev skildret med så lidt forståelse. Han blev da også frikendt i sagen med »Avisen«, fordi han betonedede, at det var referenten, ikke redaktøren, han havde beskyldt for løgnagtighed, og referenten har sikkert ikke følt trang til at anlægge sag.

1. P.G. Lindhardts bøger om Morten Pontoppidan: Acta Jutlandica XXII,1, Teologisk Serie 4 Morten Pontoppidan I 1851-1893 af P.G. Lindhardt, Universitetsforlaget i Aarhus Ejner Munksgaard, 1950 og Acta Jutlandica XXV,2, Teologisk Serie 5 Morten Pontoppidan II 1894-1931 af P.G. Lindhardt, Universitetsforlaget i Aarhus, Ejner Munksgaard 1953. og En dansk Sognepræst Morten Pontoppidan af P.G. Lindhardt, Det Danske Forlag 1954.
2. Om Skrifter mod Estrup: Se P.G. Lindhardt: Morten Pontoppidan I, side 124 ff.
3. »Tidens Strøm«, et ugeblad 1884-1891. Om det se P.G. Lindhardt: Morten Pontoppidan I, side 114. På side 127 henvises til »Tidens Strøm« 31/7,-85.
4. Mødet på Kbhvns Højskole fandt sted d. 18/10 1885, og Politikens referat forelå 20/10.
5. Protesten mod referatet i »Avisen« kunne man læse d. 5/11 i »Morgenbladet«: *Et Referat i »Avisen«*
Vi har modtaget følgende:

Hjørlunde pr. Slangerup, d. 2. Novbr. 1885.

Hr. Redaktør!

Nedenstaaende Erklæring har »Avisen« nægtet at optage, hvorfor jeg tillader mig at anmode Dem om at optage den i Deres ærede Blad.

»For at Tavshed ikke skal tages som Samtykke, nødes jeg til at erklære, at det Referat af min Tale paa Kjøbenhavns Højskole, som findes optaget i Deres Nr. 293, paa flere væsentlige Punkter er løgnagtig affattet«.

Hjørlunde Højskole, d. 31. Oktober.

Ærbødigst Morten Pontoppidan

Til »Avisens« Redaktion.

6. Foredrag i Helsingørs Danske Samfund, se Morten Pontoppidan: Minder og Oplevelser 1922, side 70.